

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: № 2. ŞUBAT 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

MÜNDERECAT

Eskiler alayım	Celâl Nuri	97
Yunan istiklâli, 100 üncü senenin dönümü	Salih Tosun	106
Standardisation	Servet Hayri	114
Gazetecilik buhranı	Helvacıoğlu	118
Verem olmuş bir devlet	A. H.	127
Kitabiyat	"	139
Pekinde keşfedilen Maymun-İnsan	C. N.	142
Eski ilim	C. N.	146
Lisan mes'alesi : Nereye gidiyoruz ?	Muallim Hüseyin Kâzım	150
Bir Devlet bankası	Akil Emrullah	154
Abdülhamide Wilhelmi nasıl curnal etmişler?	İbrahim Halil Paşa	157
Umumî harbin zuhûrî sebepleri	Feyzi	163
Mahmut Esat Beyefendiye	Ağaoğlu Ahmet	173
Bir taht daha yıkılıyor mu ?	Rauf Ahmet	176
Kooperatif	Dr. Orhan Sadeddin	189

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI : 20 K.

Gazetecilik buhranı

Şu tetkikatımız büsbütün afakî olacaktır; maksadımız filân gazeteyi sena ve filânı kadih değildir. Arkadaşların alınmamalarını rica ederiz. Bir devri muhakeme ediyoruz.

Bütün millî müesseselerimiz gibi matbuatımız da bir tekâmüle tabidir. Lâkin "tekâmül,"ün muttarit ve alabildiğine terakkî zannedilmemesi lâzımdır. Tekâmül bir az cezrü meddi andırır: ilerlemeler ve gerilemeler olur. Muvakkat gerilemelerin umumî inkişafa büyük tesiri olmaz.

Şöyle bir düstur konabilir: Derin bir tevakkuf hali. Sonra bir hareket. Buna karşı bir aksül'amel. Ona karşı bir hareket. Böyle bir kaç amel ve aksül'amel. İnkişafta ameller gittikçe şiddetli olur, ve, aksül'ameller günden güne zayıflaşır. Sonda nihai zafer. Bütün fikir hareketlerinde bu seyir takip edilmiştir.

Müşahedemize göre gündelik gazetelerimiz, şu çeyrek saatte, bir aksül'amel devresi içindedirler. Bir az geriliyorlar, hafiften bir buhran geçiriyorlar. Bittabi bu hal muvakkattir.

Yevmî matbuat mahiyetini az, çok değiştirdi. Kari miktarı haylıdan haylıya azaldı, ve, bu miktarı arttırmak için gündelik matbuat magazin, müzah gazetesi, hafif tertip eğlence mecmuası ve hatta nadiren bahname şeklini aldı. Bu münderecat asıl gazeteciliği unutturuyor, küstürüyor.

Bu sayede kari adedi arttı mı? Asla. Demek oluyor ki gazetelerin tuttukları yol iğri ve menfeatlarına mugayir imiş

Aynı günde Sofyada ve İstanbulda çıkmış iki gazeteyi tahlil ediyorum: Bulgar gazetesinin muhteviyatı:

Umumî siyasette millî ekalliyetler.— İngilterede işsizlik. — İngilterede hayat (Londradan bir mektup). — La Haye konferansına dair alaylı kısa bir yazı.— Güzel san'atlerimizde paysage.— Bulgarların büyük bir dostu: Prof. W.— Komşu memleketler havadisı: Yugoslavya, Romanya, Yunanistan, Türkiye.— Musıkî kronik.— Hariçteki san'atkârlarımız.— Ecnebî havadisleri.— Matbuat icmalleri.— Cünün hadiseleri.— Yeni bir kanun metni.—Vefat.—Times'in bir bendi.— Bir gark.— Paris resim salonu.— Hava.— Belediye.— İdarî işler.— Fikrî hayat.— Mektuplar ve tebliğler.—Zabita.—Eğlenceler.—Mektepler.— Bulgaristandadi sigare fabrikaları hakkında bir tetkik yazısı.— İktisadî kısım: 1— Zahire borsaları; 2— Varna deniz hamamları; 3— Sofyanın yıllık bütçesi; v.s.— Borsa.— Tefrika: muza dair bir makale.

Bizim gazetelerdeki unvanları bililtizam bir az tahrif ediyorum. Bütün gayem arkadaşları incitmemektir: Güzellik müsabakası hakkında mülâkat.— Bir çetenin muharref ve % 80 hayalî hikâyesi.— Bu hikâye "romancé," olup berhayat kimselere aittir.— Bir kaç acele havadis.— Bir güzelin muhakemesi.— Sarışın mı, esmer mi? — Yolsuz mubayaa.— Hemşehrimin romanı.— İktisadî mekale: 17 satır.— Tıbbî bir yazı: yarım sütun.— Bir kadının midesine yılan girdi; hava almak için boğazına doğru yürüyor.— 36 kısa havadis.— 7 Sütün, yani 1 sahife sinema aktrislerinin göz, baldır ve bacaklarına dair yazılar ve mebzul resimler.—Kısa etekler.—Oynanan güzel bir komedi.— Haftada 2000 dolar ücret.— Beş ayda altı filim.— Emil Yanings 6 ay daha Amerikada kalacak.— Müzah sahifesi.— Çocuklara mahsus bilmece ve saire sahifesi.— Meraklı sahife: Berberler.— Monte Karlo.— Bir gazetenin şantajı.— Canilerde delilik.— Güzeller mahallesi.— İki sütun

Spor. — Komik Şarlo gazeteci! — Gölge oyunları. — Asılan adamın ipi. — Cinayet darülfünunu.

İstanbuldaki gazeteyi Paris veya Londra matbuatı ile değil, bir Sofya gazetesi ile mukayese ediyorum. Fark ne büyük! Biri bir eğlence, müzah sine-ma magazinidir, öteki bir havadis varakasıdır. Bizim gazeteleri çıkarmak için muharrire ihtiyaç yok. Garbın hafif magazinlerinden, sinema ilânlarından resimleri makasla kesiniz, gayri meş'ur olarak bun-ların altına gelişi güzel tercümeler veya tulûat ya-pıştırın: oldu bitt. Bir nushayı gününde değil de bir ay sonra neşretseniz gene o!

Netice: Bazan 32 sahifeyi ihtiva eden gazetele-rimizde hiç yazı yok. Bilmece ve bulmaca arayan mektep çocuğundan, Billie Dove, Laura Laplante gibi kırıtmak isteyen kadından v.s kari tedarik edil-mek hevesinde bulunan bir matbuat var. Umumi siyaset, umumî iktisadî mes'eleler, günün havadisi pek ikinci derecede kalıyor. Gazetelerde hiç fikir ve mutalâa yok. Yarı resmî neşriyatı bir tarafa koyacak olursak gazetelerimiz bir boş kafesi andırıyor. Muharrir yok. Gazetelerde cereyanı takip eden başlar eksik.

Avrupada 1- Çocuklara; 2- Genç kadınlara; 3- İş-siz, güçsüzlere; 4- Eğlence isteyenlere mahsus gazetelerin hayli soğuk ve donuk bir iktibası... işte bizim gündelik matbuatımız! Bizde muharrirlik vazifesini gören makastır. Bulvar sahifeleri gazete-lerimizin muharrirleridir.

En büyük hadiseler üzerine yevmî matbuatımız bir kaç satırlık olsun mutalâa neşredemiyor. Bir büyük adam ölüyor; memleketimize meşahirden biri geliyor, v. s., ... O gün gazetelerimizi açınız. O vak'a'ya dair hemen hiç bir şey yok. Belki kocaman bir resimle ayıp örtülmek isteniyor.

Resimler de hep kopyadır. Kopyalıkları pek sır-ıtıyor. Pek kocaman klişeler! Kopyada, iktibasta da bir metot görülmemektedir. Meselâ Avrupa postası

gelmiş. İçinden beş, on tane nefis sinema mecmuası çıkıyor. Derhal Ronald Colman ile Vilma Banky'nin öpüşmesi. Lily Damita kamarasında nasıl soyunuyor? Clive Brook'un dudakları B. Dove'ın dudaklarına nail yapışmış? Lilian Gish'in bacakları bir şaheserdir...

Ağır başlı frenk gazeteleri böyle şeylere yazı tahsisine tenezzül etmez. Sokak ve avam gazeteleri ise ancak haftada bir, bir kaç sütununu verebilir. Fakat, ilk sahifede: Sarışın mı esmer mi? diye dört senelik resim bulundurmaz, asla bulundurmaz.

Bu havaiyat içinde asıl gazetecilik, icmalcilik, havadisçilik, cereyanı takip etmek kaynıyor. Hiç bir yerde yevmi matbuat bu derece mahiyetini değiştirmemiştir.

Muharrirsiz, yazısız matbuat...

"Romancé," yazılar adeta bir skandaldır: Bu günkü, yahut dünkü bir adam, bir hadise hakkında pek tafsilâtlı bir roman yazılıyor. Dün biri ile görüşsek bu gün o mülâkatı kendimiz harfiyen naklede-meyiz. Halbuki bizim yosma tefrikacılarımız elli, altmış sene evelki mülâkatları adeta istenografi ile, gramofonla zaptetmişler. Böyle "romancé," bir tarih Neron'a, Sultan İbrahim'e, yahut Memleketeyn hâ-kimi Kara Şeytana taallûk etseydi bir diyeceğim olmazdı. Lâkin bu kaba, yavan ve yalan romanlarda bu gün yaşayanlar ve onların babaları bahse mev-zudur! Çok sukut... Matbuatımız bu şekillere gir-mekle milleti, karileri, halk kütlelerini kazanabildi mi? Ne gezer... Gün geçtikçe hafif yazılar ziyadele-şiyor ve kariler azalıyor. Demek ki tutulan yol yanlış imiş. Matbuat kredisini kaybetti. Böylelikle kari adedi artacak sanıldı, bil'akis indi!

Buna mukabil gözboyacılık ve boya ilerliyor. Rengârenk sahifeler... Sür'atli makinalar... Fakat bunların hiç biri iktisadî değildir. Hareketi zorla-mak istedik. Maddiyatı ilerlettik. Cins ve nev'e hiç ehemmiyet vermedik. O hale geldi ki boya-

fiçıları “Le Rire”, “Froufrou”, “Cine monde”, “Cine magazine”, kolleksiyonları arasında muharrir denilen kimse kayboldu, tarihe karıştı. Şu dakikalar da Avrupada mühim siyasî hadiseler oluyor. Onlara dair bir sütun yazdırmak için 100-200 hatta 300 lira verseniz hiç kimseye millî noktai nazarımızdan müracaat edemezsiniz. Muharrirlik mülga tarikatlere benzedi.

Matbuatımızın niçin böyle sıkışık bir halde bulunduğunu sorsanız size bir kaç sebep gösterecekler. Bu sebepleri tetkik edelim.

Yeni imlâyâ henüz alışılmaması. Bu sebebi ancak mütekaiddin kahvehanelerinde pinikliyen bazı kimseler dermeyeran edebilirler. Pek gariptir: yeni harflere zan ve tahminden daha kısa bir müddette alışkınlık hasıl oldu. Bütün resmî muamelât yeni harflerle oluyor ve yüzde on sıkıntı çekilmiyor. Yeni karı kütleleri peyda oldu: Eskiden okumak bilmeyenler, türk olmayan unsurlar, kadınlar...

Görüyoruz ki bu sebep vahidir.

İkinci behane: ortalıkta gazete alacak kadar para yokmuş! Bu mütalâayı inceden inceye tahli edelim. Her akşam memleketimizde binlerce hektolitralı rakı sarfediliyor ve ona göre meze istihlâk ediliyor. Türkün inhisar varidatı artıyor. Sinemacılık kârlı bir san'at haline geldi. Koku, pudra, allık, dudak boyası ticareti revaçta. Avrupa firmaları gelip burada fabrikalar açıyorlar.

Bunlara para bulunuyor. Her gece bir liralık rakı içen, günde iki paket tütün çeken, haftada bir veya iki kere sinemaya giden orta halli adamlar çok. İki paket tütünün vasat nev'i 35 kuruştur. Sinemaya 50 den 100 kuruşa kadar para vermek lâzım. Pek âlâ bu mütevassıt türk günde gazeteye — şu parasızlık içinde — beş kuruş veremez mi?

Üçüncü ve en mühim behaneye gelelim. Gazetelerde münakaşa yokmuş. Bu behane pek cazip görülebilir; lâkin o derece de yanlışır. İnsaf edilsin :

Avrupa matbuatının içinde en çok satanlar (Tip: Daily Mail; günde 2,000,000 nüsha satar) kavga gürültü, hücum, sayesinde mi bu rakama vardılar? En çok satan, en çok sataşan mıdır? Pariste dört beş büyük halk gazetesi var ki satışları 500,000 ile 2,000,000 arasında mütefavittir. Bunlarda çarpışma kaide değildir. Halbuki çarpışan fırka gazetelrei asla satış yapmazlar!

Bu üçüncü kale de kendiliğinden yıkılıyor. O halde yevmî gazetelerin geçirdikleri buhranda büt-bütün başka sebepler aramalıyız. Bu sebeplerin birincisi, fikrimce, gazeteciliğin unutulmasıdır. Gazeteler mahiyetlerini kaybettiler; fena, pek fena yazıyorlar. İşte sukutun hakikî sebebi, hikmeti. Aynı günde çıkan bir Sofya ve bir İstanbul gazetesinin münderecatını karşılaştırdık. Ne fark! Bulgar gazetesi 2 leva, yani 3 knruşa satıldığı halde iş görüyor. Yalnız sahifesi azdır. Bizimki 5 kuruşadır. Bazan 32 sahifeyi bulur. Ne haşviyat... Bu taklitçiliğe lüzum ne? 32 sahifenin içinde ekseriya okunacak 32 satır bile yok.

Matbuat vazifesini görmüyor; bil'akis bazılarını izlâl etmektedir. Hele müzahiyat, sinema, göz, kaş, bacak resimleri doğrudan doğruya mizaca kötü bir cereyan vermektedir. Gazetelerimizin sürümünün az olmasından — bu itibarla — mükedder olmayalım. Sürüm fazla olsaydı daha fazla genç Dolores del Rio'nun baldırlarını, Lia de Putti'nin gözlerini, Maé Murray'in göğsünü görmekle sapıtacaktı.

Hulâsa, matbuat, Ezop'un dili gibi hem pek iyi, hem pek fena bir şeydir. Bizim yevmî gazetelerimiz ise henüz iyi bir dil olamadı.

Keşki 100,000 liraya devvar makinalar gelmeseydi. Keşki boyayı bilmeseydik de gazetelerimiz bizi tenvir edebilseydi! Hele şu boya ne demek? Dudaklarına on dirhem boya sürmekle çirkin bir kadının dilber olması nasıl güçse, kırmızı, mavi, tirşe, yeşil yazı ve resim neşreden bir boş ve kof gazetenin de iyi görünmesi öyle müşküldür.

Boya, zahire aittir. Zahiri kopya etmek ne kolay! Buna "cehdi ekal," derler. "Times," gibi hadi-satı takip ne icmal edemiyoruz. O halde başlıkları boyalayalım. Lâkin bir az allık o boşlukları doldurabilir mi?

Bahiyata teallûk eden resim ve yazılarda da estetik, bediî zevk yok. Acele bir iktibs mahsulü... İddia edebilirim ki o bahî yazıları okumadan yalnız kaba saba serlâvhalarını almakla iktifâ ediyoruz. Çala kalem iktibas... anlamadan iktibas... beş dak-kada iktibas!

Komşu ve yabancı milletlerin gazetelerini hiç takip etmiyoruz. Yunan, bulgar gazeteleri türk iş-lerini adım adım takip ettikleri halde, ne fecidir, bizim sahifelerimizde, dün bizden ayrılan sancakla-rın isimlerini bile tercüme etmeden naklediyoruz.

Samos, Karpatos, Kos adası diye dün okuduğum bir gazetede bir fıkraya rasgeldim. Yahu! Samos, Susam adasıdır; Karpatos ise Kerpe'dir; Kos'a gelince dahiliye vekilimizin memleketi İstanköydür! ayıp...

Böyle matbuat elbette revaç bulmaz ve tonilâ-tolarla boyaya, binlerce baldır, kaş, göz resmine, güzellik müsabakalarına rağmen satış miktarı sekiz bini bulmaz. Tabiidir. Bu sahifelerden istifademiz nedir? Bunlarla cereyanı takip edemiyoruz. Fikrî terbiyemiz birşey kazanmıyor. Bir gürültü, bir patırdı, bize Şişli ve Nişantaşı hanımlarının dediko-duları rivayet ediliyor. Bir fransız gazetesi — en çok sürümü olan bir gazete — tasavvur buyurunuz ki bize baş makale olarak hiç bir surette iraptan mahalli olmayan hanımların bir incir çekirdeği doldur-mayan fikirlerini versin... Sepette pamuk yok ki daha başka mevzular aransın, bulunsun, tamik ve arze-dilsin.

Hele güzellik kıralıçasının yazıları güzellikten bizi tiksindirdi. Güzelliğin piyasası gözümde düştü. Halk kabalığa alıştırılıyor. Zevk çürüyor. Kıymetler iniyor.

Turna sandığımız karga imiş meğer!

Bayağı... bayağı bir zevk. Karilere suikast edici bir meslek.

O "adaptation,, masallara ne dersiniz? Fransız avam gazeteleri her gün bir masal neşrederler. Bunlar ekseriyetle fena değildir. Fakat fransız hayatı kadrosu içinde... Mr. Jean, Ali Bey; Mme Janne da, Aliye Hanım olursa paşalının düşkünü aklar giyer kış günü... Adaptation son derece güç birameliyedir. Halbuki bu pek kolay addediliyor. Biribirine gayet yakın olan Berlin ve Viyananın hayatlarına ait iki hikâyede bile isimler değiştirilemez. Lâkin bizim iktibasçılar neden bu derece eziyete girişinler? Olduğu gibi hikâyeyi intihal ederler. Merhamet buyurunuz! bu şerait altında matbuat milletin fikrî inkişafında bir âmil olabilir mi? Az, çok bir tekâmül âmili olmak şöyle dursun, matbuat kendini bile geçindiremiyor. Yalnız sürüm, yalnız reklâm gazeteleri yaşatamıyor, ve, matbuat erkânı muallimlik gibi sair işler de görüyorlar.

Muharrirlikte sebat ve terakki...

Buna ehemmiyet veren yok. Gazetecilik tam bir meslek olamadı; henüz bir mecraya giremedi; sair müesseselerimizden geri kaldı.

Doğrudur: Bir dereceye kadar gazeteyi kariler yaratır; lâkin bu kaziyenin aksi de o derece doğrudur: Karileri de gazete yaratır.

Sinemayı seyirciler mi yarattı; yoksa bu yeni icat milyonlarca seyircinin peyda olmasına sebep mi oldu?

Şu dakikada halkın büyük bir kısmı gazete almağa muhtaç ve mecbur değildir. Çünkü kumral mı, esmer mi? işi o günün mes'elesi olmaktan fersah fersah uzaktır. Lâkin her sabah kariî alâkadar edecek, tenvir edecek, hayatını kolaylaştıracak bir

sahife... İşte o bir ihtiyaç tevhit eder. Bizim matbuatımız böyle bir lüzuma hiç tekabül edemiyor.

Gazetecilerimiz sanki masum melekler imiş gibi buhranı yukarıda saydığım sebeplere atfediyorlar. Yok, öyle değil. Asıl sebep gazete idarehanelerinde, tahrir hey'eti odalarında, yazılan yazılarda aranmalıdır.

“Münferit vasıtai rüyet iken,
“Göremez kendisini dide bile!

Helvacıoğlu
